

SAKSBEHANDLER
Elisabeth Nordling
Mari Amundsen Søbstad
Kristine Lehn

VÅR REF.
25/01576-2

DERES REF.
25/1428

VÅR DATO
13.08.2025

DERES DATO

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Klima- og miljødepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 OSLO

Riksantikvarens høringssvar til NOU 2025:3 Ny kulturmiljølov

Riksantikvaren takker for invitasjonen til å gi høringssvar til NOU 2025: 3 *Ny kulturmiljølov* fra Kulturmiljølovutvalget. Utredningen ble lagt ut på høring av Klima- og miljødepartementet 4. april 2025, med frist 15. august 2025. Vi vil først gi noen generelle og overordnede merknader til utredningen og lovforslaget. Deretter kommenterer vi bestemmelser. Denne delen følger oppbyggingen i lovforslaget. Til sist uttaler vi oss til temaene kirker og verdensarv.

Vi uttaler oss ikke om skipsfunn, da dette ikke er tilstrekkelig utredet. Riksantikvaren forutsetter at det kommer en egen høring om dette temaet.

Våre forslag til endringer eller tillegg i lovteksten er markert i kursiv. Fjernet tekst er markert med [...].

Generelle merknader

Pedagogisk og fremtidsrettet lov

Vi mener utvalget har levert en grundig og godt gjennomarbeidet utredning, og støtter hovedtrekkene i lovforslaget. Forslaget fremstår som helhetlig, og tar opp i seg sammenhengen mellom kultur- og naturmiljø. Lovforslaget er i stor grad en forenkling av gjeldende rett og en lovfesting av etablert forvaltningspraksis. Vi setter pris på at lovutkastet har en oppdatert og klarere språkdrakt. Vi støtter utvalgets intensjon om å skape et mer fleksibelt og fremtidsrettet regelverk, som tar høyde for endringer i verdisyn og samfunnsbehov.

Eier- og brukerorientering

Riksantikvaren er opptatt av god eier- og brukermedvirkning i fredningsprosessen og forvaltningen av kulturmiljø. Det er positivt at lovforslaget legger opp til et styrket søkelys på eiere gjennom regler som har til hensikt å gi forutsigbarhet, fleksibilitet og tydeliggjøre rettigheter og prosesser. Vi har innspill som ytterligere vil styrke eiernes posisjon.

Automatisk fredning

Vi slutter oss til forslaget om å flytte den generelle grensen for automatisk fredning frem til og med 1650, og å innføre en særskilt fredningsgrense for kirker til og med 1850. Vi støtter også forslaget om at alle bygninger og kirker skal forvaltes likt, uavhengig av fredningsform. Etter vår oppfatning er det hensiktsmessig at lovforslaget samtidig åpner for å presisere de kulturhistoriske verdiene i automatisk fredning, og at det innføres en generell hjemmel for avfredning. Vi understreker at det må være en forutsetning at denne bare blir benyttet unntaksvis.

Kulturminne og kulturmiljø

Bruken av begrepene «kulturmiljø» og «kulturminne» er inkonsekvent i deler av lovforslaget. På bakgrunn av dette mener vi at kulturmiljø må endres til kulturminne i §§ 15, 19, 46 og 47. Endringen er markert i våre forslag til omformulering av bestemmelsene.

Kapittel 1 Formål, virkeområde og definisjoner

§ 4 Definisjonar

I en lovtekst er det viktig at begrepsbruken er presis, forståelig og konsekvent. Definisjonene bør være opplysende og veiledende, slik at vi størst mulig grad unngår ulik forståelse og bruk av begrepet i praksis. Riksantikvaren anbefaler at flere sentrale begreper enn de som er foreslått, blir definert i lovforslaget § 4.

Lovforslaget bokstav c) jordfaste kulturminne

«Arkeologiske kulturminner» brukes i dagens forvaltningspraksis om levninger etter tidligere tiders liv og virksomhet. Utvalgets hensikt med å innføre begrepet «jordfaste kulturminner», er å komme bort fra bruken av arkeologiske kulturminner, ettersom arkeologi er en vitenskap og ikke en beskrivelse av objekter. Utvalget ønsker å innføre et begrep som kan brukes som angivelse for denne kategorien kulturminner, uten hensyn til alder.

Siden utvalget foreslår at begrepet skal være en erstatning for arkeologiske kulturminner, mener vi det er naturlig at bruken begrenses til å gjelde «levninger» etter menneskelig aktivitet, og ikke stående bygninger og andre konstruksjoner. Vi mener at det må komme frem av lovteksten hvilke kategorier kulturminner som ikke er omfattet av begrepet, og foreslår et nytt siste punktum hvor denne avgrensningen blir tydeliggjort.

Jordfaste kulturminner blir definert som kulturminner som ikke kan flyttes, men både bautasteiner og runesteiner, som etter lovforslaget skal defineres som jordfaste, har i mange kjente tilfeller blitt flyttet på. Vi mener at ordlyden bør endres ved at «enkelt» føyes til i bestemmelsen.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 4 bokstav c):

Jordfaste kulturminne: kulturminne som ligg i eller på grunnen, eller i vatn, og som ikkje *enkelt* kan flyttast. Til dømes bergkunst, gravminne, ruinar, spor etter *bygningar og konstruksjonar*, skogbruk, jordbruk og fangst, og stader som det er knytt historiske hendingar, tru eller tradisjon til. *Lause kulturminne, ståande bygningar og andre ståande konstruksjonar, skipsfunn og transportminne er ikkje omfatta av omgrepet.*

Bokstav d) lause kulturminne

Forslaget til definisjon inneholder eksempler på gjenstander som er omfattet av begrepet. Utvalget har ikke ment å endre gjeldende rett. Vi mener det er positivt at lovforslaget inneholder en definisjon, samtidig som det er uheldig at den synes å innskrenke hvilke kulturminner som skal omfattes sett opp mot dagens lov. Blant annet skaper forslaget til definisjon tvil om hvorvidt bygningsrester som er løsrevet fra sin opprinnelige kontekst, slik som innbo, kirkekunst og kirkeinventar, fremdeles skal regnes som løse kulturminner. Dette er særlig viktig når det gjelder kirkelige gjenstander med høy kulturhistorisk verdi og som ikke står i en fredet kirke, fordi lovforslaget åpner at løse kulturminner med kjent eier kan fredes ved vedtak.

Prøvemateriale fra arkeologiske, eller andre undersøkelser blir i dag forvaltet etter bestemmelsene for løse kulturminner. Eksempler på slikt materiale er pollen og makrofossiler, DNA, geologiske prøver og sedimentsprøver. Ved at slike prøver blir forvaltet av forvaltningsmuseet, kan de benyttes av flere aktører og til ulike formål. Dette vil føre til at behovet for å ta ut flere prøver kan bli redusert, samtidig som etterprøvbareheten i forskningen blir sikret.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 4 bokstav d):

Lause kulturminne: kulturminne som er gjenstandar, til dømes smykke, myntar, reiskapar, våpen, [...], kultgjenstandar, kyrkjeinventar, innbu, steinar, trestykke eller gjenstandar av anna materiale med innskrifter eller bilete, bygningsrestar som er lausrive frå opphavleg kontekst, arkivsaker, skjelett, skjelettrestar og prøvemateriale frå arkeologiske, eller andre undersøkingar.

Ny bokstav g) bygning

Både «byggverk» og «bygning» blir brukt i lovforslaget. Vi har erfart at det kan være utfordrende å skille mellom disse begrepene i praksis. Utvalget bruker «bygning» om en fast konstruksjon «som huser noe». Dette står i motsetning til begrepet «konstruksjon», som også omfatter strukturer som broer, monumenter og veier. «Byggverk» er en samlebetegnelse som rommer begge disse begrepene. Fordi lovforslaget legger opp til at stående bygninger skal forvaltes etter reglene for vedtaksfredete kulturminner, mener vi det vil være hensiktsmessig at «bygning» blir definert i en ny bokstav g), og at byggverk blir erstattet med bygning i lovteksten.

Riksantikvarens forslag til ny § 4 bokstav g):

Bygning: eit byggverk med berande vegger og tak som er skapt av menneske for å huse noko.

Ny bokstav h) anlegg

Etter gjeldende praksis blir begrepet benyttet for å beskrive kulturminner som «byanlegg» og «tunanlegg» fra jernalderen og middelalderen. Det blir også benyttet som en beskrivelse av kulturminner fra nyere tid, som «industrialanlegg», «jernbaneanlegg» og «veianlegg», samt «grøntanlegg», som hager, parker og alleer.

Vi mener det er viktig at loven inneholder en definisjon som fremhever bredden i begrepet, og tydeliggjør at anlegg kan bestå av både bygninger, konstruksjoner, jordfaste kulturminner og naturelementer, for eksempel veier, bruer, tunneller og festningsverk.

Riksantikvarens forslag til ny § 4 bokstav h):

Anlegg: ein samansetnad av fleire bygningar, konstruksjonar, jordfaste kulturminne eller naturelement som inngår i ein funksjonell heilskap.

Ny bokstav i) kyrkje

Vi er enig med utvalget i at støpuler bør være omfattet av bestemmelsene som gjelder kirker. Andre tilhørende bygninger bør ikke forvaltes etter disse bestemmelsene, fordi det vil være krevende å avgrense hvilke bygninger dette gjelder. For å unngå tolkningstvil, bør loven ha en definisjon av kirker, som også inkluderer støpuler i en ny bokstav i). Etter vår oppfatning kan det være vanskelig å forstå hva en støpul er, og vi foreslår at «frittstående klokketårn» heller brukes i lovteksten.

Riksantikvarens forslag til ny bokstav i)

Kyrkje: kyrkjebygg og frittstående klokketårn

Riksantikvarens forslag til endringer i lovforslaget § 4, vil ha betydning for §§ 15, 18, 19 20, 22, 46 og 47. Vi foreslår at «konstruksjoner og anlegg» føyes til i disse bestemmelsene. Endringene er markert i våre forslag til omformulering.

Ny bokstav j) kulturhistorisk verdi

Kulturminneloven er bygget på at det er kulturminner av arkitektonisk og kulturhistorisk verdi som kan fredes etter loven. Utvalget legger opp til at kulturmiljølova skal være fleksibel, for å fange opp endringer i forståelsen av hva som utgjør kulturhistorisk verdi. Utvalget foreslår å gå fra dagens begrepspar «kulturhistorisk og arkitektonisk verdi» til å bruke begrepet «kulturhistorisk» som en samlebetegnelse på en rekke verdier som opplevelsesverdi, arkitektonisk verdi, vitenskapelig kildeverdi, kulturell og samfunnsmessig betydning og så videre. Etter at forslaget til ny kulturmiljølov ble sendt på høring, har vi merket oss diskusjoner om hvorvidt arkitektonisk verdi dekkes av begrepet «kulturhistorisk». Riksantikvaren mener det er vesentlig at arkitektonisk verdi inngår i loven som et

selvstendig kriterium for fredning. For å sikre dette, mener vi at begrepet «kulturhistorisk verdi», slik det skal forstås i lovteksten må defineres.

Riksantikvarens forslag til ny § 4 bokstav j)

Kulturhistorisk verdi: Dei ulike verdisetta og kriteria som samfunnet tilskriv kulturmiljø, til dømes arkitektonisk verdi, opplevingsverdi, vitskapleg kjeldeverdi og kulturell og samfunnsmessig betydning.

Kapittel 2 Allmenne føresegner

Miljørettslege prinsipp

Utvalget foreslår å kodifisere ulovfestede miljørettslige prinsipp på kulturmiljøområdet. Flere av prinsippene som utvalget foreslår å lovfeste har gjennom en årrekke blitt anvendt i kulturmiljøforvaltningens skjønnsutøvelse. Riksantikvaren mener det er positivt at prinsippene blir lovfestet i ny kulturmiljølov. Tilsvarende regler finnes i naturmangfoldloven. Lovfestingen vil tydeliggjøre koblingen mellom natur- og kulturmiljø som likeverdige deler i en helhetlig miljøforvaltning.

Vi mener at enkelte av prinsippene fremstår som uklare når det gjelder i hvilke tilfeller de skal vurderes og av hvem. Vi foreslår at ordlyden endres i følgende bestemmelser.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 7 andre ledd:

I avgjerda skal forvaltningsorganet gjere greie for *kva prinsipp som er relevante for saka* og korleis prinsippa er vurderte.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 11 første og andre ledd:

Dersom eit tiltak kan påverke kulturmiljø, skal *forvaltningsorganet sikre at tiltakshavaren* så langt som råd *nyttar* den teknologien og dei metodane som *er mest skånsam for kulturmiljøet*.

Dersom dette blir urimeleg dyrt for tiltakshavaren, kan det opnast for ein mindre skånsam framgangsmåte, såframt *kulturmiljøet samla sett blir forsvarleg ivareteke*.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 12:

Dersom [...] kulturmiljø blir skadd eller går tapt på grunn av eit tiltak, skal *forvaltningsorganet vurdere om* tiltakshavaren *skal* dekkje rimelege kostnader knytte til undersøkning, dokumentasjon eller sikring av kjelde- eller restverdiane.

Kapittel 3 Automatisk freding

§ 15 Automatisk freda kulturmiljø

Vi mener det er viktig at det er samsvar mellom første og siste del av bestemmelsen, og foreslår at samiske jordfaste kulturminner i lovforslaget bokstav e) flyttes opp foran bygninger og anlegg i lovforslaget bokstav d).

Riksantikvaren ønsker en tydeligere bestemmelse for sikringssone

Begrepet «sikring» bør tilføyes bestemmelsens andre ledd. Begrepet «sikringssone» er godt innarbeidet og gir et tydelig signal om hensikten med en slik sone – beskyttelse og sikring av kulturminnet. Formuleringen «bred sone» er uheldig, da den indikerer at det bare gjelder markoverflaten. I forvaltningspraksis blir «rundt» tolket slik at sikringssonen gjelder i alle retninger – både horisontalt og vertikalt. Dette har spesielt vært viktig for å kunne gi vilkår for tillatelse i saker om styrt boring av ledninger under automatisk fredete kulturminner.

Myndighet til å avgjøre om noe er automatisk fredet

Det er ikke tydelig i forslaget til tredje ledd at Riksantikvarens avgjørelser ikke er enkeltvedtak som kan klages på. Vi foreslår at dette tilføyes i bestemmelsen.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 15:

§ 15 Automatisk freda kulturminne

Følgjande kulturminne er automatisk freda:

- a) jordfaste kulturminne frå tida fram til og med 1650
- b) bygningar [...] frå tida fram til og med 1650
- c) konstruksjonar og anlegg frå tida fram til og med 1650
- d) kyrkjer frå tida fram til og med 1850
- e) samiske jordfaste kulturminne frå tida fram til og med 1917
- f) samiske bygningar [...] frå tida fram til og med 1917
- g) samiske konstruksjonar og anlegg frå tida fram til og med 1917

Til eit automatisk freda jordfaste kulturminne, konstruksjonar og anlegg, høyrer ei fem meter brei sikringsone rundt heile kulturminnet, rekna frå den kjende eller synlege ytterkanten av sjølve kulturminnet. Forbodet mot tiltak som er nemnde i § 18, gjeld innanfor sona.

I tvilstilfelle avgjer Riksantikvaren med bindande verknad om eit kulturminne er automatisk freda.

§ 15 Dissens om automatisk freding av de nasjonale minoritetene sine jordfaste kulturmiljø

Et mindretall på to personer foreslår at de nasjonale minoritetenes jordfaste kulturminner fra tiden frem til og med 1850 skal være automatisk fredet. Mindretallet henviser til Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, som fremhever at vilkår og ressurser for virksomhet og forvaltning som er knyttet til sikring av materiell og immateriell kulturarv, ikke er tilstrekkelig for å sikre kvensk, samisk og skogfinsk kultur. Videre viser de til Stortingets behandling av rapporten og følgende vedtak; «Stortinget ber regjeringen utarbeide et forslag til endring i kulturminneloven som sikrer automatisk fredning av kvenske/norskfinske og skogfinske kulturminner i tråd med bestemmelsen for samiske kulturminner.». Utvalget foreslår likevel ikke en særskilt fredningsgrense for de nasjonale minoritetenes jordfaste kulturminner. Riksantikvaren støtter utvalgets vurdering.

Vi mener at en automatisk fredningsgrense på 1850 i praksis bare vil omfatte kulturminnene til romanifolket/taterne, skogfinnene og kvenene/norskfinnene. Kunnskap om romene og jødernes historiske tilknytning til landet tilsier at deres kulturminner ikke er eldre enn 150 år, og at det er få eller ingen jordfaste kulturminner fra før 1850. I praksis kan dette føre til at oppmerksomheten om kulturminnene til disse gruppene blir fortrent.

Riksantikvarens prosjekt om nasjonale minoriteters kulturminner, har vist at fredning ved vedtak er egnet til å ivareta involvering og aktiv medvirkning fra de ulike minoritetsgruppene, slik også lovforslaget §§ 13 og 14 legger opp til. Automatisk fredning gir ikke tilsvarende mulighet til involvering og medvirkning. Vår erfaring er at fredningsprosesser i større grad enn automatisk fredning bidrar til å heve oppmerksomheten og kompetansen i lokalsamfunnene og for dem som fredningen skal representere. Vi har også erfart at automatisk fredning i enkelte tilfeller kan oppfattes negativt, fordi fredningsformen ikke åpner for medvirkning.

§ 17 Rettsverknad av automatisk freding av bygningar og kyrkjer

Det er uklart hvilke regler i kapittelet om fredning ved vedtak som skal gjelde for automatisk freda bygninger og kirker. Vi mener forslaget åpner for ulike tolkninger. Bestemmelsen bør derfor være tydeligere.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 17:

For automatisk freda bygningar og kyrker gjeld §§ 28, 30 og 32 så langt dei høver.

§ 18 Forbod mot tiltak og aktivitetar som kan påverke automatisk freda jordfaste kulturminne

Lovforslaget § 18 er ment å være en videreføring av kulturminneloven § 3, men forbudet mot flytting har falt ut av opplistingen i lovteksten Vi mener at flytting må tilføyes i lovteksten.

Forslaget til andre ledd erstatter kulturminnelovens bestemmelse om «utilbørlig skjemming». Vi mener forslaget til ny ordlyd gjør bestemmelsen enklere å forstå. Til utvalgets forslag om at bestemmelsen skal utvides til å omfatte forstyrrende lyd og lukt i tillegg til lys, vil vi påpeke at hva som oppfattes som forstyrrende lyd, og ikke minst lukt, er subjektive vurderinger som det kan være utfordrende å håndtere. Vi mener at lukt ikke bør omfattes av bestemmelsen og at det må være et vilkår om en viss permanens (lengde i tid eller gjentakelser) over tiltak og aktiviteter som fører med seg forstyrrende lyd eller lys, før de kan regnes som forbudt uten tillatelse etter § 20. Riksantikvaren anbefaler at det tas inn noen eksempler i merknadene til bestemmelsen i proposisjonen til Stortinget.

Forslaget til tredje ledd viderefører gjeldende § 3 andre ledd. Det oppstår stadig spørsmål om hva som omfattes av begrepet «annet jordarbeid». Dette gjelder særlig i saker om drening av dyrka mark. Vi anbefaler at departementet utreder spørsmålet om hva som omfattes av begrepet «anna jordarbeid» og avklarer dette i proposisjonen til Stortinget.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 18:

§ 18 Forbud mot tiltak og aktiviteter som kan påvirke automatisk freda jordfaste kulturminne, konstruksjonar eller anlegg

Utan løyve etter § 20 er det forbode å setje i verk tiltak eller andre aktiviteter som kan innebære eller føre til at eit automatisk freda jordfast kulturminne, *konstruksjon eller anlegg* blir øydelagd, skadd, *flytta*, utgrave, endra, tildekt eller skjult.

Forbudet gjeld òg tiltak og andre aktiviteter som kan ha ein unøddig negativ innverknad på forståinga og opplevinga av automatisk freda jordfaste kulturminne, *konstruksjonar eller anlegg*, medrekna tiltak og aktiviteter som fører med seg forstyrrende [...] lyd eller lys.

Dersom fylkeskommunen eller Sametinget ikkje gjer enkeltvedtak om noko anna, kan bruk av beitemark eller innmark over eit automatisk freda jordfast kulturminne halde fram. Pløying og anna jordarbeid som går djupare enn tidlegare, er forbode utan løyve.

§ 19 Plikt til å melde frå om tiltak som kan verke inn på jordfaste kulturminne

I lovforslaget blir meldeplikten i kulturminneloven § 8 første og andre ledd videreført. Riksantikvaren er positiv til endringen, men er samtidig skeptisk til at den gjeldende fristen på tre uker er endret til «så snart som råd». Utvalget understreker at endringen ikke skal forstås som en realitetsendring, men etter vår oppfatning kan forslaget til ny ordlyd oppfattes som en mindre streng frist for forvaltningen til å følge opp slike saker raskt. Dette kan få svært uheldige konsekvenser for tiltakshavere. Vi mener bestemmelsen fremdeles bør inneholde en konkret frist på tre uker.

I paragrafoverskriften mangler «automatisk freda» foran jordfaste kulturminner. Vi antar at dette er utilsiktet.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av paragrafoverskrift og § 19 første og andre ledd:

§ 19 Plikt til å melde frå om tiltak som kan verke inn på automatisk freda jordfaste kulturminne konstruksjonar eller anlegg

Den som vil setje i verk tiltak som kan verke inn på automatisk freda jordfaste kulturminne, *konstruksjonar eller anlegg* på ein måte som er nemnt i § 18, skal melde frå om det til fylkeskommunen eller Sametinget, som avgjer om det er naudsynt å søkje om løyve etter § 20. Melding om tiltak skal gjevast så tidleg som råd.

Dersom eit automatisk freda jordfast kulturminne kjem for dagen etter at eit arbeid er sett i gang, skal den ansvarlege tiltakshavaren straks melde frå til fylkeskommunen eller Sametinget. Dersom arbeidet kan verke inn på *kulturminnet* på ein måte som er nemnt i § 18, skal arbeidet stansast. Fylkeskommunen eller Sametinget skal *innan tre veker* avgjere søknaden om løyve, jf. tredje avsnitt

§ 20 Løyve til inngrep i automatisk freda jordfaste kulturminne

Vi mener det er positivt at lovforslaget inneholder momenter for forvaltningens skjønnsutøving i vurderingen av søknader om tillatelse til inngrep. Begrepet «skadevirkning» bør erstattes med «negative konsekvenser». Dette vil språklig sett gjøre bestemmelsen enklere å forstå.

Vi slutter oss til forslaget om å videreføre fylkeskommunens og Sametingets myndighet til å gi tillatelse til inngrep, bortsett fra når det gjelder forskningsundersøkelser, hvor vi mener at myndigheten må ligge hos Riksantikvaren. Forskningsinitierte utgravinger skjer gjerne på kulturminner med særlig høy nasjonal, eventuell også internasjonal verdi, samt på kulturminner med betydelig kildeverdi. Av denne grunn mener vi at avgjørelser om å tillate forskningsundersøkelser må ligge på nasjonalt nivå.

Mange forskningsprosjekter innebærer undersøkelser av kulturminner med samme metoder og problemstillinger over større områder og i flere fylker. Vi mener det er viktig at slike prosjekter vurderes samlet, og ikke som delprosjekter knyttet til ulike forvaltningsorgan. Ulik vurdering av søknader om tillatelse i ulike fylker, kan i praksis redusere nytteverdien i et forskningsprosjekt vesentlig. En felles og samlet vurdering vil både være en stor fordel for forskningsprosjektene, og være ressursbesparende for forvaltningen. Dette er også momenter som taler for at avgjørelsesmyndigheten for tillatelser til forskningsundersøkelser må ligge på nasjonalt nivå.

For å unngå tolkningstvil knyttet til plansaker som Riksantikvaren har overtatt fra fylkeskommunen eller Sametinget, bør ordlyden i femte ledd endres. Vi mener at bestemmelsen bør vise til «kulturmiljøstyresmakta».

Vi mener det er et godt grep å samkjøre unntaket fra søknadsplikten etter kulturmiljølova med plan- og bygningsloven § 12-4 om rettsvirkningene av reguleringsplan. Dette vil tydeliggjøre at kommunens ansvar for å vurdere om en plan er oppdatert i nødvendig grad også gjelder forholdet til kulturmiljølova. Tiårsfristen vil også gi rom for å legge ny og oppdatert kunnskap til grunn for vurdering av tiltak etter eldre reguleringsplaner.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av paragrafoverskrift og § 20 første, andre og femte ledd første punktum:

§ 20 Løyve til inngrep i automatisk freda jordfaste kulturminne, konstruksjonar eller anlegg

Fylkeskommunen og Sametinget kan gje varig eller mellombels løyve til eit tiltak som er nemnt i § 18. Løyve kan berre gjevast om fordelane for eigaren eller samfunnet veg klart tyngre enn *dei negative konsekvensane for kulturmiljøet*.

Riksantikvaren kan gje løyve til tiltak som nemnt i § 18 dersom tiltaket er del av eit forskingsprosjekt som har til føremål å gje ny kunnskap og nytten av tiltaket veg klart tyngre enn *dei negative konsekvensane for kulturmiljøet*.

Det er ikkje naudsynt med løyve etter første avsnitt for tiltak som er i samsvar med gyldig reguleringsplan, der omsynet til automatisk freda *jordfaste kulturminne, konstruksjonar eller anlegg* er avklart av *kulturmiljøstyresmakta*.

§ 21 Jordfaste kulturminne frå perioden etter 1650 til og med 1850

Vi mener det er positivt at lovforslaget inneholder en bestemmelse som gir forvaltningen mulighet til en mer helhetlig tilnærming til historisk materiale. Vi mener likevel det er viktig å påpeke at bestemmelsen i praksis vil kunne medføre en betydelig utvidelse av kostnadsrammen for tiltakshavers dekningsplikt, økte ressursbehov i kulturmiljøforvaltningen og håndteringsutfordringer for forvaltningsmuseene. Riksantikvaren anbefaler at konsekvensene av forslaget blir nærmere utredet.

Paragrafoverskriften viser til jordfaste kulturminner fra perioden 1650 til og med 1850, mens bestemmelsen etter ordlyden utelukkende gjelder kulturlag. Vi mener at overskriften må endres for å

gjenspeile dette. Videre mener vi det er unødvendig at det i ordlyden vises til «inngrep i automatisk freda kulturmiljø», så lenge dette uansett følger av henvisningen til § 20.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 21:

§ 21 *Kulturlag* frå perioden etter 1650 til og med 1850

I tilfelle der det blir sett vilkår om utgraving i løyve etter § 20 [...] skal eventuelle kulturlag frå perioden etter 1650 til og med 1850 handsamast som om dei var freda.

Kapittel 4 Freding ved vedtak

§ 22 Kva kulturmiljø som kan fredast ved vedtak

Riksantikvaren mener det er positivt med en felles hjemmel for fredning ved vedtak. Dette vil gjøre at bestemmelsen blir mer fleksibel, og er i samsvar med forslaget til en felles dispensasjonshjemmel. Vi mener det er pedagogisk at både formålet med fredningen og restriksjonsnivået skal komme frem av fredningsvedtaket, og ikke avhenge av hvilken paragraf fredningen er hjemlet i.

Forslaget til ny fredningshjemmel er en utvidelse av gjeldende rett. Eksemplene som er opplistet i bestemmelsen og presiseringen av at det som kan fredes må ha høy kulturhistorisk verdi, gir en god indikasjon på paragrafens rekkevidde.

Byggverk og anlegg er listet opp som eksempler på hva som kan fredes etter bokstav b). Vi mener at «byggverk og anlegg» bør endres til «bygning» i bokstav b), at «anlegg og konstruksjoner» bør utgjøre en ny bokstav c). Dette samsvarer med forslaget vårt til definisjoner og endringer i § 15.

Lovforslaget åpner for fredning av løse kulturminner med kjent eierskap. Dette gjør det mulig å ivareta løse kulturminner på en mindre inngripende måte enn ved å overta eiendomsretten, slik man må etter dagens lov. Vi påpeker at det kan være krevende å holde kontroll med eventuelle restriksjoner for bruk og oppbevaring. Utvalget legger til grunn at fredning bare er aktuelt for løse kulturminner som ikke trenger å bli tatt vare på av profesjonelle. Riksantikvaren oppfatter dette slik at det ikke er aktuelt å frede løse kulturminner som befinner seg på museum, men at den for eksempel kan benyttes for å sikre kirkeinventar og -kunst i kirker som ikke er fredet.

Utvalget åpner for at transportminner av alle slag kan fredes etter den nye loven. Vi mener det er positivt at lovforslaget legger til rette for at transporthistorien kan fredes på samme måte som andre deler av kulturhistorien vår. Forslaget stiller store krav til forvaltningens bruk og oppfølging av hjemmelen. Vi slutter oss til utvalgets forutsetning om at det bare skal være et avgrenset utvalg transportminner som blir fredet. Etter vår oppfatning vil bestemmelsen være mest aktuell for å frede transportminner som inngår som en del av en helhet, selv om den også gir hjemmel til å frede enkeltstående transportminner. Som eksempel nevner vi Rjukanbanen, hvor rullende materiell ble fredet som en del av anlegget.

Vi mener det er fornuftig med en felles hjemmel for områdefredning. Dette gjør bestemmelsen fleksibel, slik at det blir mulig å gi bestemmelser som er tilpasset det enkelte områdets konkrete kulturmiljøverdier og behov, uavhengig av hvilket formål fredningen skal ha. Eksemplene i lovforslaget bokstavene h) til k) tydeliggjør den store bredden i områder som kan fredes. Det er imidlertid uklart for oss hva som ligger i begrepet «kulturminneområde» i bokstav j). Vi mener det bør endres til «kulturmiljøområde», som samsvarer med begrepene kulturminne og kulturmiljø.

Begrepet «marine» er en betegnelse på hav eller saltvann. Vi antar at utvalget ikke har ment at områder i ferskvann skal utelukkes fra bestemmelsen. I så tilfelle bør ordlyden endres for å reflektere dette.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 22 første ledd:

Kulturmiljø med høy kulturhistorisk verdi kan fredast ved vedtak. Det gjeld mellom anna

- a) jordfaste kulturminne
- b) *bygningar [...]*
- c) *konstruksjonar og anlegg*
- d) kyrkjer
- e) lause kulturminne
- f) transportminne
- g) skipsfunn
- h) offentlege minnesmerke
- i) kulturpåverka natur
- j) bygningsmiljø
- k) *kulturmiljøområde*, medrekna område [...] *under vatn*
- l) kulturlandskap

§ 24 Forenkla freding av kulturmiljø ved enkeltvedtak

Riksantikvaren støtter ikke forslaget om forenklet fredning. Forslaget svekker eiernes rettigheter og den planmessige tilnærmingen til fredningsarbeidet. Videre reagerer vi på at forenklet fredning ikke skal innebære rett på tilskudd, og at pålegg om vedlikehold og istandsetting skal reguleres gjennom de alminnelige reglene i plan- og bygningsloven og dermed følges opp av kommunen. I og med at både forenklet og ordinær fredning skal følge de samme saksbehandlingsreglene, kan vi heller ikke se at det foreligger en prosessuell forenkling.

Forenklingens synes i stor grad å ligge i at det kun er «utvendige deler og konstruksjoner» som kan fredes. Utredningen gir ingen holdepunkter for at dette skal tolkes på en annen måte enn «eksteriør», som benyttes ellers i lovteksten.

Eiers rettigheter - rettssikkerhet

Riksantikvaren mener at forenklet fredning svekker rettighetene til eiere og forvaltere av kulturmiljø. Vedtak om forenklet fredning vil innebære begrensninger i eiernes råderett over egen eiendom. Utvalget legger opp til at forenklet fredning ikke skal kunne utløse økonomiske tilskudd.

Utvalget foreslår at formålet med forenklet fredning skal være å sikre kulturminnenes hoveduttrykk, slik at restriksjonsnivået blir lavere enn ved ordinære fredninger. Riksantikvaren kan imidlertid ikke se at forslaget til forenklet fredning automatisk vil innebære et lavere restriksjonsnivå.

Fylkeskommunen og Sametinget skal kunne gi fredningsbestemmelser som setter forbud mot å rive, bygge på eller å gjøre store endringer, samt si noe om hvordan ytre vedlikehold og skjøtsel kan gjennomføres. Bestemmelsene kan gjelde uttrykk, eksteriør, materialbruk og bygningskonstruksjon. For jordfaste kulturminner, mener utvalget det kan være aktuelt å gi bestemmelser som forbyr å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke eller skjule kulturminnet.

Selv om Riksantikvaren vil være klageinstans for vedtak om forenklet fredning, foreslår utvalget at skjønnsvurderingene knyttet til hvilke kulturmiljø som skal fredes, ikke kan overprøves. Eiere og andre rettighetshavere vil dermed ikke ha anledning til å få de faglige vurderingene prøvd av en høyere faginstans. Etter vår oppfatning er dette i strid med vanlige rettssikkerhetsprinsipper.

Planmessig tilnærming

I 2015 lanserte Riksantikvaren «fredningsstrategien» (revidert 2024). Et viktig mål med strategien var å rette opp skjevheter i den geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige bredden i listen over vedtaksfredete kulturminner. Det planmessige arbeidet og søkelyset på eierne i fredningsprosessene, har bidratt til at fredning nå er lite kontroversielt. Evalueringen av fredningsstrategien viser at eierne mener at de er godt ivaretatt, er fornøyd med prosessen og stolte av

at eiendommen deres blir fredet. Dagens fredningsarbeid legger et godt grunnlag for den videre forvaltningen av de kulturmiljøverdiene som fredningen skal ivareta, både for eierne og for kulturmiljøforvaltningen. Det er vår oppfatning at den planmessige tilnærmingen til arbeidet med fredning også har bidratt til felles målsetting, økt forutsigbarhet og styrket samarbeidet på tvers av forvaltningsnivåene, samt mellom forvaltningen og eiere av kulturminner. Riksantikvaren er bekymret for at forenklet fredning både vil svekke det planmessige arbeidet, effektene av det og det gode samarbeidet med eierne, samtidig som det kan føre til at skjevhetene på fredningslisten igjen blir større.

Kommunens rolle

Utvalget foreslår at kulturmiljømyndighetene ikke skal ha hjemmel til å gi pålegg om vedlikehold og istandsetting i saker om forenklet fredning. Etter utvalgets oppfatning, vil det være naturlig at dette blir regulert av de alminnelige reglene i plan- og bygningsloven, herunder den nye hjemmelen utvalget foreslår for å motvirke spekulativt forfall i plan- og bygningsloven § 31-1 a. Samtidig påpeker utvalget i kapittel 26 at det er en svakhet ved plan- og bygningsloven at den ikke inneholder en påleggshjemmel for generelt vedlikehold, og at kulturmiljøverdier ikke er et av formålene som bestemmelsen om sikring i plan- og bygningsloven § 31-1 skal ivareta.

Det er allerede en utfordring at de eksisterende hjemlene i plan- og bygningsloven ikke blir benyttet i tilstrekkelig grad, og etter vår oppfatning er utvalgets forslag til ny § 31-1 a først og fremst rettet mot bevaringsverdige bygninger som ikke er fredet. Som utvalget også er inne på, kan det være en ulempe at kommunene må forvalte fredninger etter kulturmiljølova – en lov de ellers ikke har myndighet etter. Vi ser det derfor som lite sannsynlig at kommunene i større grad vil benytte hjemlene i plan- og bygningsloven for å ivareta fredete kulturminner. Siden fylkeskommunen og Sametinget heller ikke har myndighet etter plan- og bygningsloven, vil de etter vår vurdering mangle virkemidler til å følge opp en forenklet fredning.

§ 28 Rettsverknad av freding ved vedtak

Riksantikvaren er positiv til forslaget om at inventar som er særskilt tilpasset bygningene skal være omfattet av fredningen dersom ikke annet går frem av fredningsvedtaket. Vi foreslår at ordlyden i andre ledd endres, slik at også «interiør» blir tatt med i oppramsingen, ettersom interiør ikke faller inn under en naturlig språklig forståelse av «inventar». For eksempel vil paneler, tapet, malte overflater, takdekorasjoner, stukkatur og vegg-til-vegg-tepper verken regnes som bærende konstruksjoner eller inventar, men interiør.

Det vil også være nyttig at proposisjonen til Stortinget inneholder noen eksempler på inventar som er særskilt tilpasset bygningene og nærmere føringer for hvor grensen går. Vi mener at inventar som etter fast tradisjon eller praksis utgjør en del av møbleringen, samt skap, hyller, benker, gjenstander og liknende med samme dekor som innvendig malte overflater må medregnes, selv om de ikke er fysisk festet til bygningen. I kirker vil dette for eksempel omfatte døpefonter eller kirkebenker og liknende, som ikke er fastmontert.

Vi mener det er unødvendig at «gjenstander» blir nevnt i tredje ledd, da forslaget til § 22 slår fast at løse kulturminner kan fredes ved vedtak.

Det kreves en klar lovhjemmel for å kunne ilegge straff. Handlingsnormen i femte ledd er en del av hjemmelsgrunnlaget for å kunne sanksjonere overtredelser av loven. I svar på oppdrag fra Klima- og miljødepartementet om oppfølging av Meld. St. 19 (2019-2020) *Miljøkriminalitet*, pekte Riksantikvaren på behovet for en generell handlingsnorm som skal gjelde der det er gitt fredningsbestemmelser, men ikke tydelige handlingsnormer i fredningsvedtaket. Dette er viktig for å sikre tilstrekkelig hjemmel for straff i alle tilfeller.

Handlingsnormen vil være aktuell for visse eldre fredningsvedtak der det ikke er gitt fredningsbestemmelser. På grunn av kravet om at det må foreligge en klar lovhjemmel for straff, må det

være tydelig at bestemmelsen også gjelder automatisk fredete bygninger og kirker hvor det ikke foreligger et vedtak.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 28 andre, tredje og femte ledd:

Dersom ikkje noko anna går fram av fredingsvedtaket, omfattar freding av *bygningar, kyrkjer, konstruksjonar* og anlegg eksteriør, *interiør*, bygningskonstruksjonar og inventar som anten er fast montert eller særskilt tilpassa bygningane.

Laust inventar [...] kan fredast saman med *bygningar, konstruksjonar* og anlegg dersom det står opp under føremålet med fredinga.

Dersom *det ikkje er fastsett særskilde forbod eller påbod gjennom eit fredingsvedtak*, er alle tiltak som går lenger enn vanleg vedlikehald forbodne utan dispensasjon etter § 30. Forbodet gjeld mellom anna riving, flytting, påbygging, utskifting av materialar og endring av fargar.

§ 30 Dispensasjon frå freding

Vi vurderer forslaget til en samlet dispensasjonshjemmel for vedtaksfredninger som godt. Forslaget inneholder fleksible vilkår, som tilrettelegger for både bevaring og utvikling. Vilkårene i bestemmelsen legger opp til en grundig og konkret drøfting av det tiltakets virkning på verdiene i kulturmiljøet, slik det er omtalt i formålet med fredningen. Dette åpner for at det kan gis dispensasjon til tiltak og endringer som i omfang kan være relativt store, men som likevel har liten innvirkning på kulturmiljøverdiene. Dette vil i større grad åpne for å gi dispensasjon til tiltak som er nødvendige for å sikre fremtidig bruk og utvikling enn det som er mulig etter gjeldende rett. Samtidig opprettholder utvalget at terskelen for å gi dispensasjon skal være høy.

Vi mener det er bra at det presiseres i utredningen at domstolene kan prøve rettslig om vilkårene for dispensasjon er oppfylt, altså at vurderingen av vilkårene beror på et rettsanvendelsesskjønn. Samtidig er det åpnet for at kulturmiljømyndighetene etter faglig skjønn kan gi avslag på en søknad om dispensasjon selv om vilkårene er oppfylt. Det er positivt at det kommer tydelig frem i proposisjonen til Stortinget hvilket skjønn som skal legges til grunn ved vurdering av vilkårene.

For å sikre lesbarheten, har vi noen forslag til endringer i ordlyden. Vi mener «formålet» i andre ledd må komme før «hensynet til bestemmelsene», fordi formålet er overordnet og skal være førende for vurderingene. Endringen vil også gjøre at bestemmelsen blir bedre tilpasset eldre fredningsvedtak og automatisk fredete kulturminne uten fredningsbestemmelser. Videre mener vi at begrepet «skadevirkning» bør erstattes med «negative konsekvenser». Det vil også være hensiktsmessig at bestemmelsen får en positiv vinkling i både første og andre punktum i andre ledd. Dette vil være mer i tråd med ordlyden i plan- og bygningsloven, slik utvalgets intensjon har vært.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 30 andre ledd:

Dispensasjon kan *berre* gjevast dersom omsynet *til føremålet med fredinga*, omsynet bak føreseigna det blir dispensert frå eller dei kulturhistoriske verdiane *ikkje* blir vesentleg sett til side. Det kan berre gjevast dispensasjon dersom fordelane for eigaren eller for samfunnet veg klart tyngre enn dei *negative konsekvensane for kulturmiljøet*.

§ 31 Forvaltnings- og skjøtselsplanar

Forvaltnings- og skjøtselsplaner kan være gode styringsdokumenter for store eller komplekse kulturmiljø, spesielt for eierne selv og deres forvaltning av eiendommene sine, for eksempel ved kontraktsinngåelse med håndverkere og entreprenører. På samme måte vil skjøtselsplaner være formålstjenlig når det gjelder landskap, grøntanlegg og større anlegg som krever jevnlig og spesifikk skjøtsel. Riksantikvaren er enige med flertallet i at dette skal være en «bør-bestemmelse».

Vi er usikre på om den foreslåtte bestemmelsen vil gagne eiere av «mindre» kulturmiljø. Formålstjenligheten av en forvaltnings- eller skjøtselsplan bør derfor kunne vurderes konkret ut fra

fredningens kompleksitet og bestemmelser. Alle nye fredningsvedtak skal ha gode formålsformuleringer, tydelig avgrensning og gode bestemmelser. Som følge av dette, mener vi at det ikke er nødvendig å utarbeide slike planer i alle fredningssaker. Riksantikvaren foreslår at siste del av bokstav b) utgår. Bestemmelsen vil likevel innebære at forvaltningen må gjøre konkrete vurderinger, samtidig som forvaltningen skal ta hensyn til hva eierne ønsker.

I tredje ledd foreslår utvalget å ta inn eksempler på hvilke avtaler som kan være del av forvaltningsplanen, herunder økonomisk godtgjørelse. Riksantikvaren mener at dette kan føre til en uheldig forventning om at man har krav på tilskudd. Vi foreslår at dette tas ut av bestemmelsen.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av lovforslaget § 31 andre ledd bokstav b) og tredje ledd:

Når omsynet til eigar talar for det [...].

Planen kan innehalde avtalar med eigaren [...] om tiltak som trengst for å oppfylle føremålet med fredinga.

Kapittel 5 Lause kulturminne

§ 33 Råderett over lause kulturminne

Riksantikvaren mener det er et godt grep å gå bort fra statlig eierskap og heller sette søkelys på at løse kulturminner tilhører fellesskapet.

Bestemmelsen bruker begrepene «arkeologiske undersøkelser» i første ledd og «offentlige utgravinger» i femte ledd. Vi mener at dette gjør bestemmelsen uklar. I merknadene til bestemmelsen er det tydelig at femte ledd bare skal komme til anvendelse i saker hvor det foregår arkeologiske utgravinger, og hvor det er behov for å sikre løse kulturminner som er nødvendige som dokumentasjon dersom yngre lag må graves bort. Vi mener at dette bør komme tydeligere frem i lovteksten.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 33 femte ledd:

Riksantikvaren kan òg avgjere at lause kulturminne som er yngre enn aldersgrensene som er nemnde i første avsnitt, skal høyre til fellesskapet og forvaltest av forvaltningsmuseet dersom dei kjem for dagen under *arkeologiske* utgravingar og privat eigar ikkje er kjend.

§ 35 Forbud mot skade på lause kulturminne

Utvalget foreslår at forvaltningsmuseet skal ha myndighet til å fatte enkeltvedtak om gjenbegravelse av menneskelige levninger som det har forvaltningsansvaret for etter § 33. Vi mener at denne myndigheten bør ligge til Sametinget når det gjelder samiske menneskelige levninger. Dette vil samsvare med forslaget til § 34, som gir Sametinget myndighet til å ta beslutning om bruk, og fatte enkeltvedtak om hvordan samiske menneskelige levninger skal oppbevares og eventuelt tilbakeføres.

Myndigheten til å fatte vedtak om gjenbegravelse av menneskelige levninger som ikke er samiske, bør ligge til Riksantikvaren. Dette vil sikre en nasjonalt enhetlig og ensartet praksis på tvers av landsdelene.

Lovforslaget inneholder et krav om at gjenbegravelse skal være faglig forsvarlig. Etter vår mening, må det derfor være forskningsfaglige vurderinger og råd fra forvaltningsmuseet som legger grunnlag for vedtak om gjenbegravelse, både for Sametinget og Riksantikvaren.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 35 tredje ledd:

Dersom det er fagleg forsvarleg, kan

- a) forvaltningsmuseet gjere enkeltvedtak om løyve til [...] inngrep til forskning
- b) Riksantikvaren gjere enkeltvedtak om løyve til gjengravlegging av menneskelege leivningar
- c) Sametinget gjere enkeltvedtak om løyve til gjengravlegging av samiske menneskelege leivningar

Vedtak etter bokstav b) og c) skal ha grunnlag i forskingsfaglege vurderingar og råd frå forvaltningsmuseet.

§ 36 Søk etter jordfaste og lause kulturminne

Bestemmelsen skal tydeliggjøre at forbudet mot å skade løse eller automatisk fredete jordfaste kulturminner også gjelder når man driver med metallsøk, eller andre søk. Utvalget har ment at dette skal komme frem i paragrafoverskriften. Etter vår oppfatning er det misvisende at paragrafoverskriften viser til søk etter jordfaste når den bare regulerer søk etter løse kulturminner. Vi foreslår at «jordfaste» tas ut av i paragrafoverskriften.

I lovforslaget § 18 foreslår utvalget å videreføre formuleringen i gjeldende § 3 andre ledd siste punktum om «annet jordarbeid». I flere metallsøkmiljø og i enkelte deler av kulturmiljøforvaltningen, blir formuleringen tolket slik at oppgraving av løse kulturminner i dyrka mark ikke skader kulturminnet, siden det foregår horisontalt over dette. Andre mener at bestemmelsen må tolkes slik at aktiviteten kan skade kulturminnene, fordi jorda er en del av kulturminnet. Riksantikvaren anser ikke den foreslåtte ordlyden til å være entydig og klar på hva forbudet innebærer, og vi foreslår at det tas inn en konkret henvisning til § 18 første og andre ledd.

Vi mener for øvrig det er uheldig at bestemmelsen kan tolkes som et forbud mot metallsøk og andre søk etter løse kulturminner.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av paragrafoverskrift og ny formulering av § 36 andre ledd:
§ 36 Søk etter [...] lause kulturminne

Like eins gjeld forbudet i § 18 [...] første og andre avsnitt ved metallsøk og andre søk etter lause kulturminne.

§ 38 Finnerlønn

Vi støtter forslaget om at finnerlønn avgrenses til tilfeldige funn med særlig høy penge- eller kulturhistorisk verdi. Etter gjeldende rett blir finnerlønn hovedsakelig utbetalt for funn gjort gjennom målrettede metallsøk. Vi mener det er positivt at lovforslaget stenger for finnerlønn ved slike funn. Riksantikvaren stiller seg også bak utvalgets forslag om at loven ikke skal sette krav om at finnerlønnen skal deles mellom finneren og grunneieren.

Riksantikvaren mener at myndigheten til å ta avgjørelser om finnerlønn bør ligge til forvaltningsmuseet. Museet skal etter lovforslaget ha ansvaret for løse kulturminner som tilhører fellesskapet, forvalter allerede gjenstandssamlinger fra flere fylker og har mer enn 100 års samlingserfaring. Dette gir forvaltningsmuseet den rette kompetansen til å vurdere løse kulturminners sjeldenhet og penge- og kulturhistoriske verdi.

Et løst kulturminne kan fremstå som relativt sjeldent og ha høy kulturhistorisk verdi i ett område, samtidig som det er vanlig i et annet. Forvaltningsmuseene har i dag gode rutiner for samarbeid om felles standarder knyttet til katalogisering og registrering av løse kulturminner, og har derfor bedre mulighet for nasjonalt samarbeid og samordning når det gjelder finnerlønn enn fylkeskommunen og Sametinget.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 38:

Forvaltningsmuseet kan ta avgjørd om utbetaling av finnerlønn etter tilfeldige funn av lause kulturminne som nemnt i § 33 med særleg høg penge- eller kulturhistorisk verdi.

Felles regler for freda kulturmiljø

§ 40 Tilskot til eigaren av freda kulturmiljø

Arbeidet med ny kulturmiljølov gir en god anledning til å drøfte noen av de overordnede utfordringene ved dagens innretning av tilskudd og til å gi noen føringer som kan bidra til en velfundert og helhetlig tilskuddsforvaltning. Riksantikvaren er særlig opptatt av rettsstillingen til private enkeltpersoner som eier fredete kulturminner.

Tilskudd som virkemiddel for vern

Etter gjeldende § 15 a har eiere og brukere av fredete kulturmiljø krav på hel eller delvis dekning av kostnader som følger av fordyrende vilkår for dispensasjon, såkalte «antikvariske merkostnader». Bestemmelsen i kulturminneloven er en videreføring av en tilsvarende bestemmelse i bygningsfredningsloven fra 1920.

Utvalget foreslår at den lovfestede retten til tilskudd ikke videreføres i den nye kulturmiljølova, men blir erstattet av en generell bestemmelse om at det «kan» gis tilskudd. Etter vår mening er det helt nødvendig å lovfeste en rett til tilskudd til antikvariske merkostnader. Uten dette kan eiere og brukere oppleve at det blir et urimelig stort gap mellom det ansvaret de har på vegne av fellesskapet og fellesskapets bidrag. Det er også behov for klare statlige føringer og avklaringer av begrepet antikvariske merkostnader.

Lovforslaget skiller ikke mellom kostnader til antikvariske merkostnader, istandsetting og vedlikehold. Den nevner ikke ulike typer kulturminner eller eierskap, og heller ikke sikring og skjøtsel. Fraværet av sikring og skjøtsel i bestemmelsen kan forstås som at den er avgrenset mot jordfaste kulturminner, konstruksjoner og anlegg.

Etter gjeldende § 17 «kan» det gis tilskudd til vedlikehold eller godkjente endringer. Dette innebærer at forvaltningen har anledning til å gi tilskudd til vanlig vedlikehold og endringer som krever dispensasjon, selv om det ikke blir gitt fordyrende vilkår i et eventuelt dispensasjonsvedtak. Utvalget påpeker at det normalt sett blir gitt tilskuddsmidler ved pålegg om større vedlikeholds- og istandsettingsarbeider, men understreker at det ikke er grunn til å innføre noen rett til tilskudd i sammenheng med pålegg. Riksantikvaren stiller seg bak denne vurderingen.

Utvalget mener at det nærmere innholdet i tilskuddsregelverket for fredete kulturminner må gå frem av forskrifter og de årlige budsjetttildelingene, men påpeker at redusert handlingsrom i offentlige budsjetter vil få store konsekvenser for forvaltningen av kulturmiljø. Utvalget understreker at konsekvensen av at det blir vanskeligere å kompensere private eiere for antikvariske merkostnader som følge av fredningen, kan bli at flere kulturminner ikke blir tatt godt nok vare på. Riksantikvaren mener det er en grunnleggende forutsetning for å kunne stille krav til antikvarisk utførelse og andre vilkår etter ny lov at det offentlige stiller tilskuddsmidler til rådighet. Dette må komme tydelig frem i proposisjonen til Stortinget.

Problemstillinger knyttet til dagens rettssituasjon

Presset på tilskuddspostene til bevaring av kulturminner, og utformingen av tilskuddsforskriftene, gjør at flere problemstillinger har blitt satt på spissen de senere årene. Problemstillingene krever at det blir gjort en avklaring av

- hvem som kan motta tilskudd,
- grensedragningen mellom privat og offentlig eierskap,
- hvem som skal prioriteres for tilskudd og
- forholdet mellom forskrift og lovkrav om dekning av antikvariske merkostnader.

Utvalget peker på at grensedragningen mellom privat og offentlig eierskap er problematisk, og derfor fortjener drøftelser og avklaringer. Riksantikvaren mener at dette mangler i utredningen. Klare statlige føringer er vesentlige for en mer enhetlig forståelse og praksis innad i kulturmiljøforvaltningen.

Riksantikvaren foreslår en todelt bestemmelse

En generell bestemmelse om at det «kan» gis tilskudd gir verken forståelse for rettsstillingen for eiere av fredete kulturminner eller for praksisen i tilskuddsforvaltningen. Den foreslåtte bestemmelsen slår fast at tilskudd er et virkemiddel for vern, men gir ingen føringer for utforming og innhold i forskriftene. En generell bestemmelse om at det «skal» gis tilskudd til antikvariske merkostnader, istandsetting og

vedlikehold er ikke et realistisk alternativ, så lenge bestemmelsen omfatter alle typer kulturminner og eiere.

Etter vår mening vil den beste løsningen være å innføre en bestemmelse med flere ledd. Første ledd bør fastslå at det «kan» gis tilskudd til istandsetting, sikring, vedlikehold og skjøtsel. Andre ledd bør gi rettskrav på tilskudd til antikvariske merkostnader når et dispensasjonsvedtak inneholder vilkår som fordyrer arbeidet. Tilskudd til antikvariske merkostnader bør være forbeholdt private enkeltpersoner.

Etter gjeldende rett har næringsdrivende aktører krav på tilskudd til antikvariske merkostnader på lik linje med andre «private» eiere. Dette kan utgjøre en betydelig andel av de årlige tilskuddsmidlene. Riksantikvaren mener derfor det er grunn til å begrense rettskravet i den nye loven til private enkeltpersoner. På denne måten vil loven fremdeles gi rettskrav på tilskudd til antikvariske merkostnader, men til en langt snevrere gruppe eiere. Etter vår mening vil dette i større grad anerkjenne private enkeltpersoners innsats og gi økt motivasjon for vern. Bestemmelsen bør også inneholde en plikt for departementet til å utarbeide forskrift for tilskuddsordningen.

Så langt det er mulig bør proposisjonen til Stortinget gi føringer for prioritering av tilskudd mellom ulike typer eiere, og den bør være tydelig på at private enkeltpersoners rett på tilskudd til antikvariske merkostnader skal dekkes før andre søkere prioriteres. Dette vil gi større forutsigbarhet og bidra til mer enhetlig praksis i forvaltningen.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 40:

Kulturmiljøstyresmakta kan gje tilskot til [...] istandsetjing, sikring, vedlikehald og skjøtsel av freda kulturmiljø.

Kulturmiljøstyresmakta skal gje private enkeltpersonar heil eller delvis dekning av antikvariske merkostnader som følgjer av fordyrande vilkår for dispensasjon.

Departementet skal gje forskrift om gjennomføringa av denne paragrafen.

Kapittel 7 Andre verneformer og verkemiddel

§ 43 Ansvar for immateriell kulturarv

Riksantikvaren mener det er positivt at lovforslaget løfter frem betydningen av den immaterielle kulturarven, selv om bestemmelsen ifølge utvalget ikke er ment å ha noen direkte rettsvirkninger. Det er viktig at kunnskap om tradisjonshåndverk blir overført til fremtidige generasjoner. Riksantikvaren arbeider strategisk for å sikre den kompetansen som er nødvendig for å ivareta fredede og verneverdige kulturmiljø, for eksempel gjennom oppfølgingen av håndverksstrategien vår. Kunnskap og kompetanse er også ett av innsatsområdene i de nye bevaringsstrategiene.

Etablering og gjennomføring av utdanningstilbud og -tiltak, anskaffelsesregelverk og andre juridiske og økonomiske virkemidler ligger utenfor kulturmiljøforvaltningens virkemiddelapparat.

Kulturmiljøforvaltningen er derfor avhengig av at ressurser på tvers av sektorer og nivåer blir samordnet for å få til den ønskete utviklingen.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 43:

Kulturmiljøstyresmakta har eit [...] ansvar for å *synleggjere* dei faga, teknikkane og praksisane som er knytt til kulturmiljø som kan fredast etter denne lova.

§ 44 Samtykke til riving og vesentleg endring

Utvalget foreslår å innføre en regel om samtykke til riving eller vesentlig endring av bygninger og anlegg som er eldre enn 1850. For enkelte områder i Nord-Troms og Finnmark, foreslår utvalget at grensen blir satt til 1945.

Til forskjell fra meldeplikten i gjeldende § 25, vil en samtykkeordning være et juridisk virkemiddel som bare kan benyttes for å ivareta kulturminner av høy kulturhistorisk verdi. Bestemmelsen forutsetter at fylkeskommunen eller Sametinget iverksetter sak om forenklet fredning dersom de velger å ikke gi samtykke. Som vi har gjort rede for i kommentaren til lovforslaget § 24, stiller vi oss ikke bak forslaget om å innføre en slik hjemmel.

Lovforslaget § 44 legger opp til at fylkeskommunen eller Sametinget må gi samtykke, uavhengig av om den kulturhistoriske verdien er kartlagt. Dette åpner for at fylkeskommunen og Sametinget kan gi vilkår for et samtykke dersom det ikke blir aktuelt å starte fredningssak. Som eksempler nevnes flytting eller ombruk av deler av bygningen. Riksantikvaren mener slike vilkår både er inngripende og ligger utenfor kulturmiljølovas formål, som er å ta vare på kulturmiljø av høy kulturhistorisk verdi. Utvalget nevner videre at et aktuelt vilkår for samtykke til riving, kan være at fylkeskommunen eller Sametinget får tilgang til å dokumentere bygningen. Utvalget viser til at slik dokumentasjon vil kunne sikre kulturhistoriske verdier i tilfeller hvor verneverdien ikke er vurdert, slik at kulturminnet kan bli fredet eller få et regionalt vern. Riksantikvaren mener at dette ikke er korrekt.

Vi understreker at høy kulturhistorisk verdi er et vilkår for å kunne benytte de juridiske virkemidlene i kulturmiljølova. Dette innebærer at fylkeskommunen eller Sametinget må ha avklart den kulturhistoriske verdien før de kan sette vilkår. Videre mener vi at et vilkår som er knyttet til et samtykke til riving ikke kan benyttes som grunnlag for fredning i etterkant. Vi stiller derfor spørsmål ved om hensynet bak denne regelen er å få en høyere grad av tapsdokumentasjon som vernevirkemiddel.

Riksantikvaren anbefaler at meldeplikten for bygninger fra før 1850 videreføres fremfor å innføre en hjemmel for samtykke, samtidig som grensen utvides til 1945 for enkelte områder i Nord-Troms og Finnmark. Riksantikvaren er opptatt av at bygninger skal vedlikeholdes og gjenbrukes, og er enige med utvalget i at for mange eksisterende bygninger rives eller endres i vesentlig grad. Dette er negativt både med tanke på tap av kulturhistoriske verdier, og ut fra et miljøperspektiv og hensynet til sirkulærøkonomi. Ivaretakelse og ombruk av eldre bebyggelse er mer bærekraftig enn å rive og bygge nytt. Kulturmiljømyndighetene bør ha en aktiv rolle som pådriver og veileder for kommunene for å oppnå målet om ombruk av bygninger og bygningsdeler, men etter vår vurdering er det plan- og bygningsloven som er det riktige regelverket for å ivareta disse hensynene – ikke kulturmiljølova. Utvalget foreslår flere endringer i plan- og bygningsloven. Disse kommer vi tilbake til under våre kommentarer til lovforslaget § 84.

Riksantikvarens forslag til ny § 44:

§ 44 Meldeplikt

Offentlege organ skal melde frå til fylkeskommunen eller Sametinget om tiltak som kan påverke kulturmiljø.

Dersom kommunen får ein søknad om [...] løyve etter plan- og bygningslova til riving eller vesentleg endring av bygningar eller anlegg som er oppført i tida fram til og med 1850, må han anten avslå søknaden om det er heimel for dette i plan- og bygningsloven, eller utan unødig opphald sende søknaden til uttale hos fylkeskommunen eller Sametinget.

I Nord-Troms og Finnmark gjeld *meldeplikta* for bygningar og anlegg som er oppførte i tida fram til og med 1945. Departementet fastset i forskrift i kva kommunar i Nord-Troms dette gjeld.

[...]

Fylkeskommunen eller Sametinget må ta stilling til søknaden innan fire veker [...].

[...]

Når ein kommune har gjeve løyve til riving eller vesentleg endring av *bygningar* eller anlegg som nemnde i denne paragrafen, skal han straks sende vedtaket til fylkeskommunen eller Sametinget.

Kapittel 8 Undersøkingar, kostnadsdekning med meir

§ 46 Undersøkingsplikt i samband med offentlege og større private tiltak og for utarbeiding av reguleringsplanar

Riksantikvaren mener det er positivt at skillet mellom undersøkelsesplikten og eventuelle behov for tillatelse etter lovforslaget § 20 er tydeliggjort i lovteksten. I andre ledd foreslår utvalget å videreføre bestemmelsen om at undersøkelsesplikten «kan» gjennomføres ved å sende planen for tiltaket til fylkeskommunen eller Sametinget. Vi mener at ordlyden må endres til «skal». Dette støttes av endringene i plan- og bygningsloven, gjeldende fra 1. juli 2025, som gir kommunen et tydelig ansvar for samarbeid og medvirkning i planprosesser. Videre mener vi at bestemmelsen bør inneholde en konkret tidsfrist på tre måneder for fylkeskommunens eller Sametingets uttalelse. Begrepet «innen rimelig tid» gir for stort rom for tolking, og kan være uheldig for tiltakshaver.

I svært mange saker, også der man finner automatisk fredete kulturminner, kan det være andre løsninger enn en tillatelse etter lovforslaget § 20. Det er ikke uvanlig å vurdere alternative løsninger før en søknad om tillatelse blir behandlet. På denne måten kan man unngå at det oppstår konflikt med automatisk fredete kulturminner, og det er ikke nødvendig å søke om tillatelse. Etter vår vurdering kan den foreslåtte ordlyden tolkes slik at det uansett vil være behov for et enkeltvedtak. Vi mener at ordlyden må endres.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 46 første og andre ledd:

Ved planlegging av offentlege og større private tiltak skal tiltakshavaren undersøkje om tiltaket kan kome til å påverke automatisk freda jordfaste *kulturminne, konstruksjonar eller anlegg* på ein måte som er nemnt i § 18, og om det difor trengst løyve etter § 20.

Undersøkinga *skal* gå ut på å sende planen for tiltaket til fylkeskommunen eller Sametinget, som skal uttale seg innan *tre månader*. Dersom det er naudsynt med registrering av kulturmiljøet, skal fylkeskommunen eller Sametinget opplyse om når dei kan *gje endeleg uttale* i saka.

§ 47 Rett til å undersøkje, sikre, vedlikehalde med meir

Riksantikvaren mener det må være et tydelig skille mellom arkeologiske registreringer etter lovforslaget bokstav b) og utgravinger etter bokstav c). Etter vår oppfatning er det uheldig at det åpnes for at departementet kan gi forskrift om at fylkeskommunen og Sametinget kan gjennomføre mindre «utgravinger». Dette bryter mot lovens generelle todeling av forvaltningsansvar mellom fylkeskommunen og Sametinget og forvaltningsmuseet.

I utredningen viser utvalget til at fylkeskommunen og Sametinget har fått myndighet fra Riksantikvaren til å gjennomføre mindre utgravinger etter gjeldende § 11 første ledd bokstav b. Ut fra drøftelsen oppfatter vi at «mindre utgravinger» i realiteten er det samme som «utvidet registrering», som i dag reguleres av en retningslinje fra Riksantikvaren. Retningslinjen inneholder en oversikt over hvilke typer kulturminner som omfattes, og i hvilket omfang fylkeskommunen og Sametinget kan gjennomføre slike undersøkelser som del av registreringen. Etter vår oppfatning er det et godt grep at loven har hjemmel til å forskriftsfeste slike undersøkelser fremfor at det blir gitt retningslinje, men vi mener det er uheldig å innføre et nytt begrep som kan lede til misforståelser. Vi foreslår en endring i ordlyden for å tydeliggjøre at forskriftshjemmelen gjelder innholdet i og omfanget av «registreringer» som kan gjennomføres av fylkeskommunen og Sametinget.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 47 første, andre og tredje ledd:

Når grunneigaren eller brukaren er varsla, kan

- a) fylkeskommunen og Sametinget gjennomføre skjøtsel, vedlikehold, sikring og formidling av automatisk freda jordfaste *kulturminne, konstruksjonar og anlegg* og område som er freda ved vedtak
- b) fylkeskommunen og Sametinget undersøkje automatisk freda jordfaste *kulturminne, konstruksjonar og anlegg* ved å søkje etter og registrere dei
- c) forvaltningsmuseet undersøkje automatisk freda jordfaste *kulturminne, konstruksjonar og anlegg* og skipsfunn med arkeologisk utgraving, dokumentasjon, analyse eller bruk av andre vitskaplege metodar

Departementet kan gje forskrift om *innhaldet og omfanget av arkeologiske registreringar* av automatisk freda jordfaste *kulturminne, konstruksjonar og anlegg* som kan gjennomførast av fylkeskommunen og Sametinget i samband med undersøkingsplikta i § 46 eller sakar om løyve etter § 20.

Fylkeskommunen og Sametinget kan gjennomføre tiltak etter bokstav b), der dei vurderer at dette er naudsynt for å få kunnskap om jordfaste *kulturminne, konstruksjonar og anlegg* med høg kulturhistorisk verdi frå tida etter 1650 til og med 1850.

§ 48 Dekning av kostnader

Riksantikvaren er enig med utvalget i at det bør lovfestes hvilke kostnader som er omfattet av dekningsplikten, mens omfanget og unntakene fra den bør fastsettes i forskrift. Som i dag bør dekningsplikten både gjelde forebyggende og skadereduserende tiltak. Vi merker oss at forslaget om kostnadsdekning ikke er ferdig utredet. Under er våre kommentarer til utvalgets tilrådninger til departementet.

Hvilke konkrete kostnader bør tiltakshaver dekke

Vi er enige med utvalget i at dekningsplikten for indirekte kostnader må føres videre, og at dagens retningslinjer for budsjettering og budsjettmaler bør bli fastsatt i forskrift. Vi er positive til forslaget om at dekningsplikten også skal gjelde forskning på materialet som blir gravd ut, men anbefaler ikke at forskning skal finansieres ved at alle må betale en fast prosent.

Etter gjeldende rett, kan kulturmiljøforvaltningen kreve at tiltakshaver dekker kostnader til formidling som er direkte relatert til prosjektet. Det er stor ubalanse mellom kildeverdi og opplevelsesverdi. Vi mener det bør være en større åpning for å sette vilkår om kunnskapsformidling i enkelte saker. I en videre utredning må det tas høyde for fremtidig digital utvikling, som vil kunne få betydning for kostnadene.

Spesielt om retting og tilbakeføring

Utvalget har foreslått å videreføre tiltakshaverens plikt til å dekke kostnadene ved retting og tilbakeføring av ulovlig utførte tiltak i første ledd bokstav c). Bestemmelsen er utformet slik at unntaket for mindre, private tiltak også vil gjelde ved ulovlig gjennomførte tiltak. Vi antar at dette ikke har vært tilsiktet. Det vil være svært uheldig om det generelle unntaket blir gjort gjeldende for ulovlighetsoppfølging. Vi foreslår derfor at ordlyden i tredje ledd endres.

Unntak

Unntaket for mindre, private tiltak fungerer i all hovedsak godt. Det er likevel en utfordring at ordningen over tid har blitt utvidet med enkelte særordninger for landbrukssektoren, hvor det kun er omfanget av tiltaket som avgjør om tiltakshaveren skal dekke kostnadene, ikke hvem tiltakshaver er og hvorvidt kostnadene er urimelig tyngende for vedkommende.

Vi er enige med utvalget i at eventuelle unntak for tiltak i landbruket og andre næringer ikke bør falle inn under unntaket for mindre, private tiltak, men heller får en egen hjemmel i loven. En utvidelse av unntakene fra dekningsplikten for tiltak i landbruket vil være positivt, men vi mener at de konkrete konsekvensene må utredes nærmere. Det er sjelden vi får inn saker om nydyrking eller drenering som er

større enn 15 dekar, slik at de faller inn under de gjeldende reglene om unntak for mindre, private tiltak. Størrelsesbegrensningen er et insentiv for tiltakshaver til å tilpasse og redusere tiltakene. Vi mener likevel at det bør gjøres en utredning av om det generelle unntaket bør utvides i dreneringssaker. Tilskudd til arkeologiske undersøkelser i slike saker er kostbart for staten, og vi er usikre på hvilken kunnskapsverdi man oppnår.

Vi mener også at det bør utredes hvorvidt enkelte andre næringer eller tiltakshavere bør omfattes av unntaket, og om et eventuelt unntak bør gjelde generelt, eller om det også skal ligge andre vilkår til grunn. Flere gode grunner taler for at frivillige organisasjoner, mindre lag og foreninger, enkeltpersonsforetak og bedrifter med svært lav omsetning bør ha mulighet for unntak fra dekningsplikten, men vi mener det er viktig at forvaltningen kan utvise skjønn i slike saker. Hvilke tiltakshavere som eventuelt skal omfattes av unntaksreglene bør bli fastsatt i forskrift som også inneholder tydelige momenter for utøvelsen av skjønnet. Andre viktige momenter i vurderingen av om det foreligger særlige grunner, er om det vil være urimelig for tiltakshaver å dekke kostnadene etter de alminnelige reglene, eller at kostnadene ikke står i et rimelig forhold til de samlede omkostningene for tiltaket.

Forslaget om unntak for dekningsplikten i tilfeller hvor kostnadene går ut over rammene som er fastsatt i budsjett er utfordrende. En økning av kostnadene kan skyldes forhold fra tiltakshaverens side, som endringer i utførelse av tiltak og planer, eller manglende forberedelser knyttet til tilkomst til arealer, rydding av vegetasjon, manglende fremføring av strøm og liknende. Som utvalget også påpeker, vil det være viktig å skille mellom økte kostnader som følge av forhold som tiltakshaver kan lastes for, og forhold som tiltakshaver ikke kan lastes for. Dette bør eventuelt komme tydelig frem i bestemmelsen.

Vi er enige i at den øvre kostnadsrammen skal fastsettes i et budsjett, slik det også er i dag. Vår erfaring er at kostnadene i de aller fleste saker blir en god del lavere enn budsjettet. I noen saker dukker det opp andre eller mer omfattende og komplekse kulturminner enn det er gitt tillatelse til, noe som kan føre til behov for nytt budsjett. Det er likevel sjeldent at det fattes tilleggsvedtak i slike saker.

En tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner, er begrenset til å gjelde de kulturminnene som var kjent på det tidspunktet da tillatelsen ble gitt. Dersom det dukker opp andre kulturminner etter at arbeidet har startet, må tiltakshaver stanse arbeidet og melde fra til fylkeskommunen eller Sametinget, som må vurdere om tiltaket kan fortsette. Dette blir regnet som en ny sak, og fylkeskommunen eller Sametinget kan dermed gi nye vilkår og be Riksantikvaren fatte nytt vedtak om kostnader og omfang av eventuelle undersøkelser. Et generelt unntak fra dekningsplikten vil kunne åpne for tolkning av hva som er nye eller andre funn. Vi mener derfor at vurderingen knyttet til krav om kostnadsdekning fremdeles bør være underlagt en konkret vurdering. Dersom kostnadene blir urimelige for tiltakshaver, bør det gis tilskudd etter reglene om særlige grunner.

Vi er bekymret for at et bortfall av muligheten til å fatte nye vedtak om kostnadsdekning kan gjøre at registrerende og utgravende institusjoner vil øke budsjettene for å ta større høyde for risiko. Konsekvensen av dette kan være at den øvre budsjettrammen blir så høy at det oppstår usikkerhet hos tiltakshaver om tiltaket kan gjennomføres på grunn av kostnadene. Riksantikvaren er opptatt av at budsjettene skal være realistiske og kostnadene forutsigbare for tiltakshaveren, selv om erfaring har vist at det vil kunne være situasjoner hvor det ikke er mulig å oppdage kulturminnene ved registrering.

Statlig kostnadsdekning av arkeologiske registreringer

Vern av kulturmiljø er en del av den samlede miljøforvaltningen. Det foreslåtte unntaket vil være i strid med intensjonen bak reglene om kostnadsdekning. Et generelt unntak fra dekningsplikten kan føre til at det blir gjennomført færre registreringer på grunn av kostnadene, og dermed medføre tap av kulturmiljø.

Riksantikvaren mener at departementet må utrede om det bør innføres et generelt unntak for dekningsplikten i saker hvor det «ikke» blir gitt tillatelse til inngrep etter § 20. Et unntak fra dekningsplikten i slike saker vil ha et svært begrenset omfang, men vil likevel kunne ha stor betydning for tiltakshaveren. Vi er enige med utvalget i at myndigheten til å fastsette budsjett for undersøkelser når det er stilt vilkår etter § 20 fortsatt må ligge hos Riksantikvaren. Av hensyn til likebehandling på tvers av fylkesgrenser og forvaltningsmuseumsdistrikter, må de øvre kostnadsrammene fastsettes på nasjonalt nivå. Det er viktig at dette kommer tydelig frem i lovteksten.

[Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 48 tredje ledd og nytt femte ledd:](#)

Dekning av utgifter etter første avsnitt *bokstav a) og b)* gjeld ikke for mindre, private tiltak, visse tiltak i landbruket og i reindrifta, og kostnader som går ut over dei rammene som er fastsette i budsjett etter første avsnitt *i tilfelle som ikke skyldast forhold på tiltakshaverens side*.

Riksantikvaren gjer vedtak om dekning av utgifter etter første avsnitt bokstav c).

Kapittel 9 Naturleg skade og forsikring

[§ 51 Forbud mot å nekte forsikring](#)

Riksantikvaren har lenge vært bekymret for at eiere av fredete og verneverdige kulturminner ikke får forsikret eller fullverdiforsikret eiendommene sine på samme vilkår som andre eiere. Vi er ikke kjent med at det finnes dokumentasjon som tilsier at det er en høyere risiko for at fredete og verneverdige bygninger blir utsatt for skade enn andre. Eiere av fredete kulturminner bruker mye tid og krefter på sikring og vedlikehold, noe som sannsynligvis virker i motsatt retning og bidrar til å redusere risiko for brann eller annen skade.

Siden 2012 har vi hatt kontakt med forsikringsselskaper og NHO Finans for å finne en omforent løsning. Mangelen på gode forsikringsavtaler gjør at flere fredede og vernede kulturminner ikke er forsikret, eller at forsikringen ikke dekker antikvariske merkostnader eller urasjonelle byggemåter. Dette er en uholdbar situasjon. Riksantikvaren synes derfor det er gledelig at utvalget foreslår et forbud mot å nekte forsikring eller å ta høyere forsikringspremie på grunnlag av fredningsstatus. Lest i sammenheng med forsikringsavtaleloven § 1B-3 første og tredje ledd, forstår vi forslaget slik at det også innebærer at forsikringsselskapene heller ikke kan nekte å tilby fullverdiforsikring, dersom dette er noe de ellers tilbyr allmennheten.

I forslaget til lovtekst er det bare fredningsstatus som er omtalt, selv om det kommer frem i drøftelsen i utredningen punkt 33.5 at utvalget mener forbudet også bør gjelde kulturminner som har vern etter plan- og bygningsloven. Forslaget er videre knyttet til eiendommer, selv om det forutsettes at det skal gjelde for alle typer kulturmiljø. Her vil vi særlig bemerke at problemstillingene knyttet til forsikring også gjelder for fredete og vernede fartøy. Riksantikvaren mener at dette bør gjenspeiles i lovteksten.

[Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 51:](#)

Det er forbode å nekte forsikring eller å ta høgare forsikringspremie for freda og verneverdige kulturminne berre på grunnlag av vernestatus.

[§ 52 Plikt til å dekke antikvariske meirkostnader for istandsetjing eller gjenoppbygging av freda kulturmiljø](#)

Riksantikvaren mener utvalgets forslag om at forsikringsselskapene skal ha plikt til å dekke antikvariske merkostnader ved pålegg om istandsetting eller gjenoppbygging etter lovforslaget § 50, er positivt. Flere forsikringsselskap inkluderer allerede dekning av utgifter som følge av andre pålegg fra det offentlige i avtalene sine. Etter vår oppfatning har forsikringsselskapene et særlig ansvar for å bidra til at kulturmiljø som blir skadet i brann eller annen ulykke blir satt i stand.

En annen løsning utvalget peker på er å utvide særordningen for naturskade til også å inkludere kulturmiljø. Utvalget viser til at det er i samfunnets interesse at kulturhistoriske verdier blir sikret etter

brann eller annen skade, og at en slik løsning vil føre med seg at eventuelle ekstrakostnader blir dekket av fellesskapet. Riksantikvaren er enig i at en løsning tilsvarende Norsk Naturskadepool vil føre til at belastningen på forsikringsselskapene minimeres, men dette vil kreve utredning og endringer i annet lovverk. En tilsvarende ordning kan ikke reguleres i ny kulturmiljølov.

Kapittel 11 Kulturmiljøstyresmakt med meir

§ 57 Riksantikvaren

Lovforslaget sier ikke noe om hvem som skal være klageinstans for enkeltvedtak som blir fattet av forvaltningsmuseet etter §§ 34, 35 og 38. Vi mener at Riksantikvaren må være klageinstans for alle enkeltvedtak, uavhengig av om de er fattet av fylkeskommunen, Sametinget eller forvaltningsmuseet. En felles klageinstans ivaretar kravet til en uavhengig to-instansbehandling og likebehandling av klager på enkeltvedtak.

Avgrensningen av hvilke saker Riksantikvaren kan overta fra fylkeskommunen og Sametinget er etter vår oppfatning uheldig. Bestemmelsen bør samsvare med plan- og bygningsloven § 5-1 om myndighet til å fremme innsigelse til planforslag i saker som er av nasjonal eller vesentlig regional betydning, og ikke være begrenset til utelukkende å gjelde nasjonale interesser. Hensikten med bestemmelsen er å etablere en mekanisme som sikrer en helhetlig og likeartet forvaltning. Etter dagens forvaltningspraksis har bestemmelsen blant annet blitt tillagt vekt i saker hvor det har vært aktuelt at Riksantikvaren overtar innsigelsesmyndigheten til fylkeskommunen, særlig i saker der politisk eller administrativ overstyring vil tilsidesette kulturmiljøfaglige hensyn til fordel for utbyggingsinteresser. Riksantikvaren mener at ordlyden bør endres.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 57 andre og fjerde ledd:

Riksantikvaren er klageinstans for enkeltvedtak frå fylkeskommunen, Sametinget og forvaltningsmuseet.

Riksantikvaren kan overta oppgåvene etter denne lova frå fylkeskommunane og Sametinget dersom nasjonale *eller vesentlege regionale* kulturmiljøinteresser er truga.

§ 60 Forvaltningsmuseet

Riksantikvaren er enig i at det bør være universitetsmuseene som skal være forvaltningsmyndighet etter den nye kulturmiljølova. Dette innebærer at myndigheten som i dag ligger hos Norsk Maritimt Museum, Stavanger maritime museum og Bergen Sjøfartsmuseum, blir overført til universitetsmuseene. Vi støtter også forslaget om at ansvaret for undersøkelser av middelalderske kulturminner, som i dag ligger hos Norsk institutt for kulturminneforskning, overføres til forvaltningsmuseene.

Å samle utgravingsvirksomheten hos universitetsmuseene vil gi en vesentlig enklere og tydeligere oppgavefordeling, og legge grunnlag for en mer strømlinjeformet, rasjonell og effektiv forvaltningsstruktur med færre aktører enn i dag. Etter vår vurdering veier fordelene ved en mer helhetlig utgravingsvirksomhet opp for ulempene ved å splitte opp eksisterende fagmiljøer.

§ 61 Plikt til å underrette Riksantikvaren

Riksantikvaren støtter forslaget om at underretningsplikten må gjelde for både fylkeskommunen og Sametinget. Vi mener bestemmelsen må være i samsvar med lovforslaget § 57 fjerde ledd, fordi det er viktig at sikkerhetsmekanismen også ivaretar samiske kulturmiljøinteresser.

Riksantikvaren mener at ordlyden bør endres, slik at bestemmelsen er i overenstemmelse med hvilke saker Riksantikvaren kan overta ansvaret for.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 61:

Dersom fylkeskommunen eller Sametinget i ei sak om kulturmiljø av nasjonal *eller vesentleg regional* interesse vil gjere eit vedtak som er i strid med faglege råd i saka, skal Riksantikvaren få melding om det.

§ 62 Samarbeid mellom fylkeskommunen og Sametinget

Vi mener at myndigheten til å avgjøre hvem som er rette forvaltningsmyndighet i saker hvor fylkeskommunen og Sametinget ikke blir enige, skal ligge hos Riksantikvaren. Slike avgjørelser vil først og fremst vil være faglige, og det er derfor naturlig at slike avgjørelser blir tatt i det samme organet som behandler enkeltsaker på statlig nivå.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 62 fjerde ledd:

Riksantikvaren avgjør kva som er den rette avgjerdsmakta dersom fylkeskommunen og Sametinget ikkje blir samde om ein avtale.

§ 64 Kulturmiljønemnder for dei nasjonale minoritetane

I St. meld. nr. 39 (1986-1987) *Bygnings- og fornminnevernet* ble det uttalt en målsetning om at kulturmiljøpolitikken skal sikre et mangfold av kulturminner, uavhengig av etnisitet og sosiale lag. Denne målsetningen er videreført i alle senere stortingsmeldinger.

Siden 2003 har Riksantikvaren arbeidet systematisk med nasjonale minoriteters kulturmiljø. Arbeidet skjer i tett samarbeid med både minoritetene og andre relevante aktører. Satsingen har resultert i et høyt antall registrerte kulturmiljøer, og flere kulturminner og kulturmiljøer er enten er valgt ut til, er under fredning, eller har allerede blitt fredet. Flere minoritetsorganisasjoner har løftet dette arbeidet frem som særlig vellykket.

Riksantikvaren støtter ikke utvalgets vurdering av at det er behov for kulturmiljønemnder. Vi mener at lovforslaget §§ 13 og 14 både er tilstrekkelige og mer hensiktsmessige med tanke på å sikre brede medvirkningsprosesser for de nasjonale minoritetene.

Kapittel 12 Reglar for sakshandsaming og handsaming av personopplysningar

§ 67 Sakshandsamingsregler for fredning ved vedtak

Riksantikvaren mener loven må innrettes slik at den tar hensyn til fremtidig potensiale for digitalisering av kunnskapsgrunnlag og prosesser. Et teknologinøytralt og formnøytralt språk er derfor viktig. Lovbestemmelsene må angi hvilket formål som skal oppnås eller hvilken oppgave som skal løses, uten å angi hvilken teknologi eller metoder som skal benyttes. Utvalget foreslår at både varsel om oppstart og offentlig ettersyn skal offentliggjøres på «mest effektive måte». Etter vår oppfatning er dette et godt forslag.

Utvalget drøfter mulighetene for en digital fredningsportal. Dette kan etter vår oppfatning være en god løsning. Mange ulike brukere vil være interessert i informasjon om fredning, og det er viktig å ha en god oversikt over de ulike brukerbehovene før en løsning kan identifiseres. Utformingen av en slik løsning er avhengig av når det eventuelle arbeidet starter og hvilken teknologi som er tilgjengelig på dette tidspunktet. Teknologier og løsninger som er vanlige i dag kan forsvinne og bli erstattet av noe helt annet innen få år. Valg av løsning vil også påvirkes av opplevd gevinst for brukerne, veid opp mot estimerte utviklings- og driftskostnadene ved ulike alternative løsninger. Vi understreker at det er viktig at en eventuell slik løsning utredes grundig, slik at faktiske kostnader og gevinster blir avdekket.

§ 70 Miljøvedtaksregister

Vi støtter forslaget, men mener at begrepet «register» må byttes ut med et mer teknologinøytralt begrep. På den måten vil det være mulig å oppnå formålet med bestemmelsen gjennom ulike løsninger, som utformes ved hjelp av god innsikt i brukerbehov og tilgjengelig teknologi. Teknologi utvikler seg stadig raskere og hvilke muligheter og løsninger som vil komme i lovens levetid er umulig å forutse. Vi legger til grunn at formålet med bestemmelsen er å skape gode oversikter med informasjon om vedtak om fredning og liknende, som skal være lett tilgjengelige for alle, og at disse opplysningen skal kunne samkjøres med andre vedtak på miljøfeltet. Etter vår oppfatning vil det være viktig at også dispensasjoner og tillatelser bør omfattes av bestemmelsen, slik at man får en samlet oversikt over ulike restriksjoner som gjelder på en eiendom.

Riksantikvarens forslag til ny formulering av § 70:

Departementet kan gje forskrift om oppretting av *digital oversikt* og plikt til å føre inn vedtak om freding av kulturmiljø, planar som nemnde i § 31, og *vedtak om løyve eller dispensasjon etter denne lova*.

Kapittel 13 Handheving og sanksjonar

§ 73 Gjennomføring av gjeremål og pålegg etter lova

Riksantikvaren støtter forslaget om at den nye kulturmiljølova skal inneholde en hjemmel som gir kulturmiljømyndighetene adgang til en eiendom når dette er nødvendig for å utføre tiltak. Som regel blir det inngått avtale med eieren om slik tilgang, men vi er også kjent med at dette ikke alltid lar seg gjøre. Bestemmelsen vil særlig være aktuell i tilfeller hvor eieren ikke er kjent, eller i tilfeller hvor man ikke oppnår kontakt og det er akutt behov for sikringstiltak.

I ytterst få tilfeller motsetter eier seg at kulturmiljømyndighetene får tilgang til en eiendom. Den foreslåtte hjemmelen vil medføre at kulturmiljøforvaltningen slipper å bruke tid på å innhente en rettslig kjennelse om midlertidig forføyning fra tingretten, slik at forvaltningen kan iverksette nødvendige sikringstiltak raskt. Vi understreker at tvangsmessig tilgang til en eiendom i tilfeller hvor eier motsetter seg dette, er relativt inngripende i den private eiendomsretten. Derfor forutsetter vi at bestemmelsen bare blir benyttet i nødstilfeller.

§ 80 Bruk av andre sin eiendom ved gjennomføring av tiltak

Riksantikvaren mener det er viktig med en bestemmelse som gir mulighet til å gi pålegg om nødvendig bruk av en tredjepersons eiendom i tilfeller hvor det er nødvendig for å sikre kulturmiljø. Pålegg om bruk av en eiendom vil i noen tilfeller oppleves som inngripende, og medføre ulemper for eieren. Vi mener derfor det er positivt med en lovfesting av myndighetenes plikt til å erstatte eventuelle tap som skyldes skade eller ulempe som følge av tiltaket.

§ 81 Straff

Forslaget er generelt utformet og ikke i tråd med Sanksjonsutvalgets anbefalinger i NOU 2003:15 *Fra bot til bedring* om å identifisere hver enkelt handlingsnorm som kan sanksjoneres med straff.

På oppdrag fra Klima- og miljødepartementet i forbindelse med oppfølging av Meld. St. 19 (2019-2020) *Miljøkriminalitet*, har Riksantikvaren skrevet et utkast til forslag om endringer i straffebestemmelsene og strafferammene på kulturmiljøfeltet. For å sikre at kriminalisering blir vurdert konkret opp mot hver enkelt handlingsnorm, slik det er anbefalt i NOU 2003:15, foreslår Riksantikvaren endringer i gjeldende § 27. I oversendelsen til departementet påpekte vi at det var utenfor vårt mandat å vurdere innføring av administrative sanksjoner som alternativ til straff, men vi mener at administrative sanksjoner i noen tilfeller kan være en mer egnet reaksjonsform enn straff, for eksempel brudd på undersøkelses- eller meldeplikten.

Ettersom lovforslaget inneholder hjemler for administrative sanksjoner, mener vi det bør utredes nærmere om det er tilstrekkelig å reagere med overtredelsesgebyr mot overtredelser av noen av handlingsnormene som ble foreslått sanksjonert med straff i utkastet til høringsnotat som oppfølging av Meld. St. 19 (2019-2020) *Miljøkriminalitet*. Vi påpeker at straffebestemmelsene i den nye kulturmiljølova også må vurderes og endres i lys av hvilke handlingsnormer den nye loven viderefører og innfører.

Kapittel 14 Ikraftsetjing og overgangsføresegner

§ 84 Endringar i andre lover

Plan- og bygningsloven

Riksantikvaren støtter forslaget om endring i § 11-8 tredje ledd bokstav c), som gir kommunen anledning til å gi rettslig bindende bestemmelser på kommuneplannivå for randsonen til kulturmiljø som er fredet

ved forskrift eller enkeltvedtak. Selv om bestemmelsen vil ha et snevert virkeområde, gir den kommunen et nyttig verktøy til å sikre områdene rundt et fredet kulturmiljø på lik linje med områder rundt nasjonalparker og landskapsvernområder. Vi mener også at forslaget til endring av § 11-9 nr. 7, som gir kommunene hjemmel til å fastsette riveforbud i kommuneplanens arealdel, er positivt.

Regulering til bevaring etter plan- og bygningsloven er en omfattende prosess, og det er derfor viktig at kommunene får et virkemiddel for å hindre at kulturhistorisk viktige bygninger går tapt. Forslaget til endringer i § 29-2 gir kommunen en selvstendig avslagshjemmel ved søknad om riving av byggverk med «kulturhistoriske verdier». I utredningen viser utvalget til den ulovfestede forvaltningsrettslige vilkårlæren om at en hjemmel for avslag innebærer at det også kan gis vilkår for en tillatelse, og mener dette bør gå frem av ordlyden. Vi er enige med utvalget, og påpeker at dette har falt bort i forslaget til endring av bestemmelsen.

Plan- og bygningsloven § 21-2 krever at søknader inneholder nødvendige opplysninger for behandling. Byggesaksforskriften kapittel 5 konkretiserer dette, men mangler krav om kulturhistorisk dokumentasjon. Riksantikvaren støtter utvalgets forslag om å innføre krav om kulturhistorisk vurdering, samt opplysninger om bygningens alder og tilstand, ved søknader om riving eller vesentlige endringer. Uten slik dokumentasjon risikerer man at kulturhistoriske verdier overses, og at bygninger som er automatisk fredet eller har høy kulturhistorisk verdi går tapt. Ved å styrke kravene til innhold i søknader, får kommunene et bedre grunnlag for å vurdere om saken skal oversendes til fylkeskommunen eller Sametinget.

Dokumentasjonskravet vil også bidra til en mer kunnskapsbasert og planmessig forvaltning. Det gir et faglig fundament for å identifisere og vurdere kulturminner, og kan være avgjørende for å sikre verdier som ellers ikke ville blitt fanget opp. Dette er særlig viktig i en tid der presset på eksisterende bygninger øker, og der hensynet til bærekraft og sirkulærøkonomi tilsier at ombruk og vedlikehold må prioriteres fremfor riving og nybygg.

Riksantikvaren mener derfor at plan- og bygningsloven må styrkes som verktøy for kulturminnevern. Plan- og bygningsloven er kommunenes verktøy for å ivareta kulturhistoriske verdier. Endringen vil ikke bare forbedre saksbehandlingen, den vil også styrke arbeidet med å bevare Norges kulturarv for framtiden, og samtidig støtte opp under nasjonale mål om bærekraft, ombruk og sirkulær ressursbruk.

Vi stiller oss også bak utvalgets forslag om å utvide «miljø» i § 29-10 til å omfatte både natur- og kulturmiljø, og at «ytre miljø» i byggt teknisk forskrift må inkludere kulturmiljø på lik linje som miljøinformasjonsloven § 2, slik at kommunen blant annet kan sette strengere vilkår om ombruk.

[Riksantikvarens forslag til ny formulering av plan- og bygningsloven § 29-2 andre ledd:](#)

Kommunen kan avslå en søknad om riving av byggverk som har kulturhistoriske verdier som nevnt i første ledd. *Det kan settes vilkår for en tillatelse til riving.*

NOU kapittel 23 Kyrkjer

Forslaget til ny kulturmiljølov innebærer to vesentlige endringer for kirker; automatisk fredning av alle kirker fra tiden frem til og med 1850 og flytting av forvaltningsmyndigheten fra Riksantikvaren til fylkeskommunen og Sametinget.

Riksantikvaren er positiv til forslaget om at kirker til og med 1850 skal være automatisk fredet. I mange kirker kan hele eller deler av bygningskroppen og interiøret dateres tilbake til 1100-tallet, noe som gir en unik innsikt i Norges kulturhistorie. Kirkebyggene med interiører fra før standardiseringene på andre halvdel av 1800 tallet har lokale og regionale særtrekk av høy kulturhistorisk verdi. Utvalget skriver at det i tillegg vil være nødvendig å frede mange kirker fra etter 1850, og at dette kan gjøres for flere kirker samlet. Riksantikvaren gjør departementet oppmerksom på at utredningen ikke inneholder en særskilt vurdering av hvordan slike fredninger skal gjennomføres. Vedtaksfredninger for kirker fra etter 1850 vil

derfor kreve samme prosess for involvering og utarbeidelse av fredningsbestemmelser som øvrige vedtaksfredninger.

Riksantikvaren støtter ikke forslaget om å flytte forvaltningsmyndigheten. Det er vår oppfatning at konsekvensene verken er utredet eller vurdert opp mot kritiske suksessfaktorer for driften av kirkebevaringsfondet.

Etableringen av kirkebevaringsfondet i 2024 er noe av det viktigste som har skjedd på kulturmiljøfeltet de siste årene. *Bevaringsstrategi for kulturhistorisk verdifulle kirkebygg* markerer starten på et nasjonalt løft for å ta vare på de materielle og immaterielle kulturmiljøverdiene som kirkene representerer.

De neste 20 til 30 årene skal det brukes inntil 500 millioner kroner årlig på å sette i stand kulturhistorisk verdifulle kirkebygg. Istandsettings- og sikringsarbeider på og i historiske kirkebygninger kan være både teknisk, antikvarisk og forvaltningsmessig svært komplekse og krevende. Arbeidene er avhengig av gode prosesser og godt samspill mellom den enkelte kirkeeier og kommune, samt kulturmiljøforvaltningen og kirkelige myndigheter. Sekretariatet for kirkebevaringsfondet er etablert som en del av Riksantikvarens virksomhet. Dette gjør at forvaltningen av de fredete kirkene effektivt er koblet opp mot tilskuddsordningen som sekretariatet forvalter. Dette kommer kirkeeierne til gode, og sikrer effektiv bruk av statens midler. Vi mener derfor dispensasjonsmyndigheten og forvaltningen av kirkebevaringsfondet må ligge til samme forvaltningsnivå.

NOU Kapittel 30 Verdensarv

Utvalget har ikke kommet med noen forslag til regler for vern av verdensarven. De åtte norske verdensarvstedene er svært ulike, men felles for dem er at Norge forvalter verdensarvverdiene på vegne av verdenssamfunnet. Verdibeskrivelsene som ligger til grunn for utvelgelsen som Norge sender til UNESCO, og som senere blir vedtatt av verdensarvskomiteén, avviker ofte fra verdibegrepet etter kulturminneloven. I verdensarvområdene er det i tillegg ofte behov for å se både kultur- og naturmiljø i sammenheng, også i lys av naturmangfoldloven.

Offentlig forvaltning av verdensarvområdene skjer etter flere ulike lover, men ingen av dem har direkte henvisninger til verdensarvkonvensjonen. Riksantikvaren opplever at manglende forankring i lov eller forskrift brukes som motargument i innsigelsessaker og ved krav om utredning av tiltak og planer på ulike nivåer. Utfordringene knyttet til forvaltning, vern og ivaretagelse av de norske verdensarvområdene er godt kjent, og vi mener det er nødvendig med tydeligere og sterkere virkemidler i lov, noe som også etterspørres av fylkeskommunene, statsforvalterne, kommunene og verdensarvstedene.

Vi mener det er positivt at sammenhengen mellom natur og kultur er tydelige i lovforslaget og at tap av naturmangfold er omtalt i utredningen. Naturmangfoldloven er relevant for flere av verdensarvområdene, blant annet fordi forskrifter om verneområder gir regionalt og lokalt eierskap til prosesser og inneholder hjemler for å gi vedtak innenfor fastsatte geografiske områder.

Selv om utvalget ikke har foreslått spesifikke regler for verdensarven, vektlegges bruk av statlig plan og fredningsinstituttet som adekvate virkemidler. Vi er svært usikre på om statlige planer etter plan- og bygningsloven er et egnet, og i det hele tatt realistisk virkemiddel for ivaretagelse av verdensarv. Statlige planer er svært inngripende og kan mangle regional og lokal forankring, samtidig som lokalsamfunnenes og lokaldemokratiets eierskap og involvering er avgjørende for en god forvaltning.

Kommunene har en helt sentral rolle for ivaretagelse av verdensarven gjennom plan- og bygningsloven. Plan- og bygningsloven gir ikke nødvendigvis et tilstrekkelig vern av verdensarvområdene, fordi prioriteringer kan endres og hensyn kan tas ut av planene. Kommunene har et stort ansvar for at de internasjonale forpliktelsene følges opp. I flere tilfeller øker i konfliktnivået i verdensarvområder over tid, noe som gjør det viktig med forutsigbarhet i hvordan områdene forvaltes. Riksantikvaren mener at plan- og bygningsloven bør ha sterkere virkemidler for å ivareta verdensarven og på den måten

tydeliggjøre det internasjonale ansvaret Norge har for verdensarvområdene. Vi mener at Klima- og miljødepartementet må se nærmere på dette i videre dialog med Kommunal- og distriktsdepartementet, for eksempel ved å foreslå et tillegg i plan- og bygningsloven § 3-1 fjerde ledd; Planer skal bidra til å gjennomføre internasjonale konvensjoner og avtaler innenfor lovens virkeområde, *med særlig oppmerksomhet om ivaretagelse av verdensarv*. Dette vil også være i tråd med klargjøringen av innslagspunktet for verdensarv i innsigelsessaker etter rundskriv T-2/16 (revidert 26. mai 2025).

Vennlig hilsen

Hanna Geiran

riksantikvar